

การพัฒนาระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 Development of Strategy and System of Learning Promotion for the Elderly in the 21st Century

สุมาลี สังข์ศรี¹ ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์² สุนันท์ นิลบุตร³ พัชราวลัย สังข์ศรี⁴ และ นภาพลัย ทองปัน⁵
Sumalee Sungsr¹, Cholatit Aimsamang², Sunan Nilabutra³,
Pacharawalai Sungsr⁴ and Naparlai Tongpan⁵

Article History

Receive: April 7, 2022

Revised: April 12, 2022

Accepted: April 12, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากรอบนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุทั้งของไทยและต่างประเทศ ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุและพัฒนาระบบและกลไก ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเพื่อรองรับสังคมในศตวรรษที่ 21 การดำเนินการประกอบด้วยการศึกษาเอกสารและการวิจัย ภาคสนาม กลุ่มตัวอย่างคือผู้บริหารระดับนโยบาย 5 คน ผู้บริหาร 50 คน และบุคลากร 200 คน ของหน่วยงานที่จัดกิจกรรมให้ ความรู้แก่ผู้สูงอายุในระดับจังหวัดจาก 10 จังหวัดทั่วประเทศ ผู้สูงอายุ 300 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน เครื่องมือในการรวบรวม ข้อมูลประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยในด้านกรอบนโยบายพบว่าทั้งประเทศไทยและต่างประเทศมีกฎหมายและนโยบาย ที่เกี่ยวข้องหลายฉบับและมีกลไกนำไปสู่การปฏิบัติแตกต่างกัน สำหรับประเทศไทยในสภาพปัจจุบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำ นโยบายไปสู่การปฏิบัติแต่ยังพบปัญหาบางด้านความทั่วถึงและการสนองความต้องการของผู้สูงอายุ ด้านสภาพที่พึงประสงค์ ผู้สูงอายุเน้นให้จัดบริการอย่างทั่วถึง จัดอย่างต่อเนื่องและให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วม สำหรับระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้แก่ ผู้สูงอายุที่สังเคราะห์ขึ้นประกอบด้วยระบบและกลไกในการขับเคลื่อนใน 15 ประเด็น ได้แก่ กำหนดนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้เป็น นโยบายระดับชาติ การพัฒนาแผนส่งเสริมการเรียนรู้จากความต้องการของผู้สูงอายุ การบูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วนใน ระดับท้องถิ่น เป็นต้น ผลการวิจัยนี้จะเป็นแนวทางให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุทั่วประเทศ เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในสภาพสังคมปัจจุบัน

คำสำคัญ : ระบบ ; กลไก ; การส่งเสริม ; การเรียนรู้ ; ผู้สูงอายุ

¹ ศาสตราจารย์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, Professor, School of Educational Studies, Sukhothai Thammathirat Open University

² อดีตผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาค สำนักส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, Former Director of Eastern Regional Non-formal Education Centre, Office of Non-formal and Informal Education Promotion

³ อดีตผู้อำนวยการศูนย์วิทยพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, Former Director of Regional Development Education Centre, Sukhothai Thammathirat Open University

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, Assistance Professor, Faculty of Education, Mooban Chombueng Rachabath University

⁵ บรรณารักษ์เชี่ยวชาญ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, Specialized Librarian, Kasetsart University Library

ABSTRACT

The objectives of this study were included the following: firstly, to study policy framework on learning promotion for the elderly people in Thailand and other countries. Secondly to study the current and desirable condition of system and strategy for learning promotion among the elderly and to develop system and strategies for learning promotion among the elderly for the 21st century. Documentary study and field research were applied to the study. The samplings were consisted of 5 policy administrators, 50 administrators and 200 personnel of agencies which provided learning activities for the elderly in 10 provinces across the country, 300 elderly people, and 5 experts. Research instruments were included structured interview forms and questionnaires. Data were analyzed by frequency distribution, percentage, mean, standard deviation and content analysis. The research finding suggested that Thailand and foreign countries have law and policy that provide certain form of mechanism enforcing different actions. Currently, some agencies in Thailand have implemented the policies but they encountered to obstacles relating to problems of reaching the elderly people's needs without discrimination. In fact, the policy should equally and continually deliver service to all elderly people while also encouraging their participation. For the desirable state, the elderly suggested that the activities should be organized continuously, thoroughly and having elderly participation. The proposed system and strategies for learning promotion among the elderly including 15 issues of system and driving strategies: formulating the national policy on elderly learning development, developing the plan for elderly learning development plan by reaching the elderly needs, integration of cooperation from all local level-sectors, etc. The research results will be applied as guidelines for relevant agencies to support and promote learning system for the elderly people throughout the country as for building suitable quality of life in the present society.

Keywords : System ; Strategies ; Promotion ; Learning ; Elderly People

บทนำ

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก โดยจะพบว่า มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี เช่นในปี 2561 มีผู้สูงอายุร้อยละ 16.06 หรือ 10.66 ล้านคนจากประชากรทั้งหมด 66.41 ล้านคน ในปี 2562 มีผู้สูงอายุร้อยละ 16.74 หรือ 11.14 ล้านคนจากประชากรทั้งหมด 66.55 ล้านคน ในปี 2563 มีผู้สูงอายุร้อยละ 17.57 ของประชากรทั้งหมดของประเทศและมีการคาดประมาณว่าจะมีผู้สูงอายุ 15.12 ล้านคน ในปี 2568 และ 17.58 ล้านคน ในปี 2573 (Department of Older Persons, 2021)

เมื่อบุคคลก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุจะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้แก่ ด้านร่างกาย ความแข็งแรง ความคล่องตัว จะเสื่อมถอยลง จึงต้องมีการดูแลสุขภาพมากขึ้น ด้านจิตใจ อาจจะรู้สึกเหงา ท้อแท้ ขาดความมั่นใจ ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องพลัดพรากจากคู่สามีหรือภรรยา ต้องอยู่ตามลำพัง ด้านอาชีพการงาน เศรษฐกิจ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องหยุดพักจากการประกอบอาชีพ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อรายได้ในการเลี้ยงตนเองในวัยชรา ผู้สูงอายุจำนวนมากพบปัญหาหารายได้ไม่เพียงพอและไม่มีบุตรหลานเลี้ยงดู นอกจากนั้นในสภาพสังคมโลก ในศตวรรษที่ 21 มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตในทุกด้านของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุต้องปรับตัว ต้องเรียนรู้ที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุปรับตัวให้สามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ดังข้างต้นได้อย่างเหมาะสมก็คือการได้รับความรู้หรือข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความรู้ในสถานการณ์ต่างๆ รู้สิ่งเกี่ยวกับตนเอง และสิ่งที่เกี่ยวข้อง อันทำให้ผู้สูงอายุมีความพร้อม มีแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้อง รู้วิธีที่จะเผชิญต่อความเปลี่ยนแปลงต่างๆ และรู้วิธีที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุปรับตัวได้และดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามวัย

รัฐบาลได้ตระหนักถึงความจำเป็นของการให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุหรือกิจกรรมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ ดังจะเห็นได้จากการออกกฎหมาย นโยบายหลายฉบับเกี่ยวกับการพัฒนาผู้สูงอายุรวมทั้งการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ ได้แก่พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 (Ministry of Social Development and Human Security, 2012) ได้ระบุถึงสิทธิผู้สูงอายุและความคุ้มครอง การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุพึงได้รับไว้ในมาตรา 11 ซึ่งครอบคลุมบริการทางการแพทย์ การประกอบอาชีพ การมีส่วนร่วมในสังคม รวมถึงการศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 National Committee for the Elderly under the Ministry of Social Development and Human Security (2010) ได้กำหนดยุทธศาสตร์ไว้ 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ มี 3 มาตรการ โดยมาตรการที่ 2 กล่าวถึง การให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ผู้สูงอายุ นอกจากนี้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2561-2579 ได้กำหนดไว้ว่า “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการเปลี่ยนแปลงของโลก ศตวรรษที่ 21” (Office of the Education Council, 2017) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) มุ่งเน้นการพัฒนาคนซึ่งคุณภาพในทุกช่วงวัยคือ ปฐมวัย วัยเรียน/วัยรุ่น วัยแรงงาน และวัยผู้สูงอายุ กำหนดให้คนไทยทุกกลุ่มอายุได้มีโอกาสเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ในส่วนผู้สูงอายุมุ่งการรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ โดยเตรียมความพร้อมในทุกมิติ ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสภาพแวดล้อม

ถึงแม้ว่ารัฐบาลได้เห็นความจำเป็นของการให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้หรือได้เรียนรู้ตลอดชีวิต โดยได้มีการออกกฎหมาย กำหนดนโยบายแต่ละระยะและได้มีการดำเนินการในขั้นปฏิบัติในพื้นที่ต่างๆ พอสมควร แต่ก็ยังพบว่าบริการดังกล่าวยังไม่ครอบคลุมทั่วถึง ยังมีผู้สูงอายุบางกลุ่มไม่ได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารและบริการ หรือบางกลุ่มได้รับบ้างแต่ก็ยังไม่ตรงกับความต้องการ ดังผลการศึกษาของ Yodpetch (2015) ซึ่งพบสาเหตุของปัญหาที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าถึงสิทธิและบริการที่เกิดจากปัญหาหลายประการได้แก่ ช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารมีน้อย การกระจายข่าวสารไม่ทั่วถึง ปัญหาด้านสภาพร่างกายของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยในการเดินทางไปรับบริการยังสถานที่ต่างๆ ช่องทางและสื่อที่ให้บริการอยู่ยังมีการเผยแพร่ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุโดยตรงค่อนข้างน้อย และผู้สูงอายุไม่ทราบหาหน่วยงานต่างๆ มีบริการใดบ้างที่เอื้อต่อผู้สูงอายุและผลการศึกษาของ Kaewdang and Orthers (2018) ซึ่งทำวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย พบว่าประเทศไทยมีกฎหมาย นโยบายและแผนในการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุอย่างกว้างขวาง และมีแนวปฏิบัติที่ดี แต่ในทางปฏิบัติจริงพบว่าหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุแต่ดำเนินการตามศักยภาพและความพร้อมของแต่ละหน่วยงาน จึงยังไม่สามารถจัดการศึกษาให้กับผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง สถานศึกษาทุกระดับยังไม่ได้ส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุอย่างจริงจังและยังไม่มีการพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนี้การติดตามประเมินแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) (Department of Older Persons, 2019) มีข้อค้นพบที่น่าสนใจหลายประเด็น ได้แก่การดำเนินการยังขาดการบูรณาการอย่างรอบด้าน กฎหมาย ระเบียบที่มียังไม่เอื้อต่อการดำเนินการโดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น เป็นต้น

เมื่อพิจารณา สภาพ ปัญหาดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ารัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการออกกฎหมาย นโยบาย มาตรการในการพัฒนาผู้สูงอายุอย่างกว้างขวาง แต่อาจจะยังขาดระบบ กลไกที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนในการปฏิบัติ ซึ่งระบบกลไกนั้นประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการรวมถึงกลยุทธ์และวิธีการที่จะช่วยขับเคลื่อนปัจจัยเหล่านั้นและดำเนินงานให้เกิดผลวัดเพื่อนำไปสู่ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนั้นเพื่อพัฒนาระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 คณะผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ โดยการสนับสนุนจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารอบระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุทั้งของไทยและต่างประเทศ
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์ของระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21
3. เพื่อพัฒนาระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเพื่อรองรับสังคมในศตวรรษที่ 21

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้สูงอายุ (Older Person) ในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้ว่า หมายถึงผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และยังได้แบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามช่วงวัยออกเป็น 3 ช่วง คือ (1) ผู้สูงอายุวัยต้น คืออายุระหว่าง 60 – 69 ปี เป็นผู้สูงอายุที่ยังช่วยเหลือตนเองได้ (2) ผู้สูงอายุวัยกลาง คือผู้ที่มีอายุระหว่าง 70 – 79 ปี เป็นผู้สูงอายุที่เริ่มอ่อนแอ อาจมีโรคประจำตัวบ้าง (3) ผู้สูงอายุวัยปลาย คือผู้สูงอายุที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป เป็นผู้สูงอายุที่อวัยวะเสื่อมสภาพและเจ็บป่วยบ่อยขึ้น (Ministry of Social Development and Human Security, 2012) นอกจากนี้มีบางหน่วยงานแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามศักยภาพของผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุติดสังคม กลุ่มติดบ้านและกลุ่มติดเตียง เป็นต้น

สภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ จากการศึกษาแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่านและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุมีสภาพปัญหาและความต้องการในด้านหลักๆ ดังนี้

1. ด้านสุขภาพร่างกาย ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับความเสื่อมของอวัยวะต่างๆ ภายในร่างกาย โรคภัยไข้เจ็บ การเปลี่ยนแปลงของสภาพร่างกายที่เสื่อมโทรมลง หากผู้สูงอายุได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ก็จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถดูแลตนเองได้อย่างเหมาะสม
2. ด้านจิตใจ เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุสิ่งที่มีตามมาคือ ความรู้สึกท้อแท้ ห่อเหี่ยว โดดเดี่ยวต่อชีวิต เนื่องจากสภาพร่างกาย การถูกลดสถานภาพและบทบาทหน้าที่การทำงาน การต้องสูญเสียบุคคลใกล้ชิด สิ่งเหล่านี้มีผลต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ
3. ด้านสังคม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะลดบทบาทหน้าที่ พ้นจากตำแหน่งทำให้ผู้สูงอายุบางคนต้องปรับใจยอมรับ การติดต่อกับผู้คนในวงงานหรือเพื่อนฝูงค่อนข้างจะน้อยลง การไม่ได้รับยกย่องจากสังคมเช่นเดิมทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกท้อแท้กว่าตนเองไม่มีคุณค่า
4. ด้านเศรษฐกิจ การลดการงานหรือหยุดทำงาน มีผลอย่างมากต่อผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งไม่มีเงินเก็บออมไว้จากเมื่อสมัยวัยทำงาน ทำให้เมื่อเข้าสู่ผู้สูงอายุก็ยังจำเป็นต้องหางานทำต้องประกอบอาชีพ ยิ่งถ้าเป็นกลุ่มที่ไม่มีบุตรหลานดูแลก็จะต้องหาเงินเลี้ยงดูตนเองไปโดยตลอด ไม่สามารถหยุดพักได้

ความจำเป็นของการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ จากความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ สังคม ดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ผู้สูงอายุต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ผู้สูงอายุต้องการที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามอัตภาพ นอกจากนั้นสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อย่างรวดเร็วและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้ผู้คนมีอายุยืนยาวมากขึ้น ประเทศต่างๆ ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุทำให้เกิดภาวะพึ่งพิงประชากรวัยแรงงานมากขึ้นในขณะที่ประชากรวัยแรงงานมีจำนวนน้อยลง ทางด้านอาชีพการงาน ตลาดแรงงานต้องการผู้ที่มีความรู้และทักษะเฉพาะด้านและทักษะใหม่มากขึ้น ด้านสังคม ผู้คนต่างคนต่างอยู่ การพึ่งพาตนเองการเอื้ออาทรต่อกันมีน้อย ปัญหาสังคมมีความซับซ้อน ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลง สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีดิจิทัลมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ทั้งด้านการประกอบอาชีพ การคมนาคม การติดต่อสื่อสาร การศึกษา และอื่นๆ ซึ่งผู้คนในศตวรรษที่ 21 ต้องมีความรู้พื้นฐานหลายด้านเช่นด้านพลเมือง ด้านสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม มีทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี (Sungsri and Others, 2020) ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุต้องปรับตัวอย่างมากทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความเป็นอยู่เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความมั่นคงในชีวิตและมีศักดิ์ศรี จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุพบว่าปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีความพร้อม มีความรู้เท่าทันที่จะปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ได้ ก็คือ การได้รับรู้ ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องหรือได้เรียนรู้ตนเอง เพราะถ้าผู้สูงอายุได้รับความรู้ ได้รับข้อมูลเพื่อการเตรียมตัวและเพื่อเผชิญต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ตลอดจนได้รับความช่วยเหลือดูแลจากผู้ใกล้ชิดเป็นอย่างดี ก็จะทำให้ผู้สูงอายุปรับตัวได้อย่างเหมาะสมและมีความสุขในการดำเนินชีวิตในวัยชรา ดังที่ Yodpetch and Others

(2017) ได้ทำการวิจัยถอดบทเรียนตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนและชมรมผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ ผลการวิจัยส่วนหนึ่งพบว่าการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุ สามารถพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุที่ช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ในเรื่องที่เป็นประโยชน์ และยังส่งเสริมกิจกรรมการมีส่วนร่วมและการได้ร่วมกิจกรรมกับผู้ที่อยู่ในวัยเดียวกันผู้สูงอายุมีความพึงพอใจ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Kaewdang and Orthers (2018) ซึ่งผลการวิจัยในส่วนที่ทำการศึกษาระบบการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุใน 6 ประเทศ คือ ญี่ปุ่น สาธารณรัฐประชาชนจีน สิงคโปร์ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และอิสราเอล พบว่าแต่ละประเทศได้กำหนดนโยบายและมาตรการด้านต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุ รวมทั้งด้านการศึกษา แต่ละประเทศเห็นว่าการศึกษามีความสำคัญช่วยให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี และยังช่วยชะลอความเสื่อมของสมองอีกด้วย

ระบบและกลไกกับการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ

ความหมายของระบบและกลไก จากการศึกษาหลักการและแนวคิดจากเอกสารที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า ระบบหมายถึง กลุ่มขององค์ประกอบที่ทำงานร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ประกอบด้วยส่วนประกอบ 3 ส่วนหลักๆ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) ส่วนความหมายของกลไก สามารถสรุปได้ว่าหมายถึง ตัวจักรต่างๆ ที่ทำงานประสานสอดคล้องกันหรือสิ่งที่ทำให้ระบบมีการขับเคลื่อนหรือดำเนินอยู่ได้ โดยมีการจัดสรรทรัพยากร มีการจัดองค์การ หน่วยงาน หรือกลุ่มบุคคลเป็นผู้ดำเนินงาน โดยคำสั่งนำนี้มักจะนำมากล่าวไปด้วยกัน

จากนิยามดังกล่าวเมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับระบบและกลไกกับการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ สามารถอธิบายได้ว่าระบบประกอบด้วยปัจจัยป้อน ได้แก่ กฎหมาย นโยบาย องค์กรและโครงสร้าง แผนงาน บุคลากร ฐานข้อมูล งบประมาณ และทรัพยากรต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการ ซึ่งก็คือการบริหารจัดการหรือการดำเนินงาน เพื่อมุ่งให้เกิดผลหรือผลผลิต ซึ่งผลผลิตในที่นี้คือผู้สูงอายุได้รับโอกาสในการเรียนรู้อย่างทั่วถึง และนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต พัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ ส่วนกลไก เป็นสิ่งที่ทำให้ระบบมีการขับเคลื่อน เป็นการบริหารจัดการหรือการขับเคลื่อนการดำเนินงานและองค์ประกอบต่างๆ ไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งครอบคลุมการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การบริหารจัดการองค์กร การพัฒนาแผนงาน การพัฒนาบุคลากร การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรการบูรณาการความร่วมมือ การประชาสัมพันธ์ การดำเนินการจัดกิจกรรม การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของชุมชน การติดตามประเมินผล หรืออีกนัยหนึ่ง กลไก เป็นสิ่งที่จะไปช่วย ไปกระตุ้นระบบ โดยเฉพาะในส่วนของการดำเนินงานนั่นเอง เพื่อให้งานไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการสภาพการดำเนินงานส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุของประเทศไทยและต่างประเทศ (Sungsri and Others, 2020) โดยวิเคราะห์ตามแนวของระบบและกลไกดังกล่าวข้างต้นพบว่า ในส่วนของประเทศไทย มีระบบที่ดี โดยเฉพาะในองค์ประกอบด้านปัจจัยป้อน มีกฎหมาย นโยบายหลายฉบับเกี่ยวกับการพัฒนาผู้สูงอายุ มีองค์กรหลายองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ มีบุคลากรของหน่วยงานที่รับผิดชอบ มีการจัดสรรงบประมาณของแต่ละหน่วยงานเป็นต้น ในส่วนของกระบวนการดำเนินการ มีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เป็นผู้จัดกิจกรรม มีกิจกรรมที่หลากหลาย ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ กิจกรรมของหน่วยงานทางสาธารณสุข โรงเรียนผู้สูงอายุ กิจกรรมให้ความรู้ด้านต่างๆ แก่ผู้สูงอายุ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ตามความพร้อมของแต่ละหน่วยงาน ซึ่งผลการดำเนินงานพบว่าผู้สูงอายุบางส่วนได้รับบริการความรู้ แต่บางส่วนยังไม่ได้รับ บริการยังไม่ทั่วถึง นอกจากนี้ในส่วนของการรู้และข้อมูลที่ได้รับมีทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและบางส่วนที่ยังไม่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุโดยตรง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะยังขาดกลไกในการขยายบริการให้ความรู้ให้ครอบคลุม ทั่วถึงผู้สูงอายุในทุกพื้นที่ กลไกการเข้าถึงผู้สูงอายุและกลไกการบูรณาการการทำงานเป็นต้น

สำหรับในต่างประเทศ เช่นประเทศสหรัฐอเมริกา ในด้านปัจจัยป้อน รัฐบาลมีกฎหมายนโยบายในการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต มีกฎหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ แต่ละรัฐมีอิสระในการบริหารจัดการการจัดการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ ด้านกระบวนการดำเนินงานและกลไกส่งเสริม พบว่านอกจากหน่วยงานของรัฐจะเป็นผู้บริหารจัดการและจัดกิจกรรมแล้ว ยังมีหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ ในท้องถิ่นเข้าร่วมรับผิดชอบเป็นจำนวนมาก เช่นสถาบันการเรียนรู้ในวัยเกษียณ ที่ตั้งอยู่ตามรัฐต่างๆ มหาวิทยาลัย วิทยาลัยชุมชน องค์กรการศึกษาผู้ใหญ่ ศูนย์ผู้สูงอายุ บ้านพักผู้สูงอายุ บ้านพักคนชรา โบสถ์ องค์กรอาสาสมัครในแต่ละชุมชน ฯลฯ โดยจัดกิจกรรมทั้งแบบเป็นทางการไม่เป็นทางการในระดับเมืองและชุมชน ประเทศสหราชอาณาจักรในด้านปัจจัยป้อนมีกฎหมายนโยบายเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มีองค์กรโครงสร้างรับผิดชอบโดยตรงคือกระทรวงการงานและบำนาญกับกระทรวงสาธารณสุข สำหรับกระบวนการดำเนินงาน มีกลไกสนับสนุนการดำเนินงานโดยเชิญผู้แทนองค์กร

ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ผู้แทนองค์กรของผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่รัฐ และตัวแทนผู้สูงอายุ เครือข่ายองค์กรการดูแลผู้สูงอายุ สถาบันการศึกษา องค์กรอาสาสมัครมาร่วมกับท้องถิ่นเพื่อผลักดันนโยบายสู่การปฏิบัติและสร้างกลไกในการทำงานร่วมกัน เพื่อขยายผลให้มีการปฏิบัติดูแลผู้สูงอายุโดยร่วมกับท้องถิ่นอย่างจริงจังมากขึ้น ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุ ทำให้เกิดผลลัพธ์คือมีการดำเนินการพัฒนาผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึงทุกท้องถิ่น อีกประเทศหนึ่งคือประเทศสิงคโปร์ ในส่วนของระบบในด้านปัจจัยป้อน มีนโยบายการส่งเสริมดูแลผู้สูงอายุเป็น “วาระแห่งชาติ” มีการจัดตั้งคณะกรรมการผู้สูงอายุ โดยมีผู้แทนจากทุกกระทรวงซึ่งยึดหลักการว่า หลายมือช่วยเหลือนัน รัฐเป็นผู้วางกรอบนโยบาย ทุกหน่วยงานจัดหาทรัพยากรที่จำเป็น หน่วยหลักในการจัดกิจกรรมคือ สภาวัยที่สาม จัดกิจกรรมหลากหลายประเภท รวมทั้งการจัดตั้งสถาบันการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ กลไกของสิงคโปร์ คือการเน้นความร่วมมือของทุกภาคส่วนตั้งแต่ เครือข่ายของหน่วยงานรัฐและองค์กรเอกชน ชุมชนและครอบครัว เข้าร่วมทำงานร่วมกันเพื่อผู้สูงอายุ และยังเน้นที่ตัวบุคคลด้วย เริ่มจากบุคคลแต่ละคน ต้องมีความใส่ใจรับผิดชอบตัวเองที่จะต้องวางแผนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ครอบครัวและชุมชนให้การช่วยเหลือสนับสนุนจัดกิจกรรมตามความสนใจและความต้องการของบุคคล

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ จากเอกสารและงานวิจัยผลจากการศึกษาแนวคิดของนักการศึกษาและงานวิจัยของนักศึกษามีประเด็นหลักๆ ดังนี้ Sungsi and Pathumcharoenwattana (2015) ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ การจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน จัดทำแผนการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ควรบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น Ratana-Ubol and Others (2011) ได้เสนออนาคตภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่ผู้สูงอายุว่า เนื้อหาของกิจกรรมการเรียนรู้ควรประกอบด้วย 5 ด้านคือ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการปรับตัวทางสังคมและจิตใจ ด้านเศรษฐกิจและการออม ด้านการเรียนรู้และด้านสิทธิของผู้สูงอายุตามกฎหมาย รูปแบบกิจกรรมควรหลากหลายและส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างพหุวัย ควรส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายร่วมบริหารจัดการ ร่วมจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกัน Yodpetch and Others (2017) ทำการศึกษาตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนและชมรมผู้สูงอายุ มีข้อเสนอแนะว่าควรกำหนดนโยบายให้เป็นภารกิจของท้องถิ่นในการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุ ควรมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ควรพัฒนาผู้ให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุและวิธีการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สูงอายุ Rung Kaewdang and Orthers (2018) ทำการวิจัยการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย มีข้อเสนอเชิงนโยบายได้แก่ การจะจัดการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึงต้องมียุทธศาสตร์ประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พัฒนาบุคลากรสำหรับบริหารและจัดการเรียนรู้ จัดทำหลักสูตรมาตรฐานสำหรับผู้สูงอายุ เพิ่มงบประมาณให้กับกองทุนผู้สูงอายุ ต้องมีกลไกนำแผนงานและนโยบายสู่การปฏิบัติและมีการติดตามผล ส่งเสริมความร่วมมือของทุกภาคส่วนในระดับปฏิบัติ โดยให้แต่ละพื้นที่มีหน่วยงานหลัก กิจกรรมการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม นำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ จัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จะพบแนวทางหรือกลไกหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุที่นักการศึกษาค้นพบและมีข้อเสนอคล้ายคลึงกัน ได้แก่ การมีกลไกในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน การให้ความสำคัญแก่หน่วยงานระดับท้องถิ่น การบูรณาการการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วน การมีแผนพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุและการประเมินผล การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทุกด้าน และสอดคล้องกับความต้องการ การพัฒนาผู้บริหารและจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุและการสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรที่เพียงพอ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการ 3 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 เป็นการวิจัยเอกสาร ขั้นตอนที่ 2 เป็นการศึกษาภาคสนาม ขั้นตอนที่ 3 เป็นการสังเคราะห์ข้อมูลจากขั้นที่1และ2เพื่อพัฒนาระบบและกลไก ดังนี้
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษากรอบระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุทั้งของไทยและต่างประเทศ เป็นการวิจัยเอกสาร โดยการศึกษาวิเคราะห์กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเกี่ยวกับระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศซึ่งประกอบด้วยประเทศญี่ปุ่นและประเทศเยอรมนี เครื่องมือคือแบบวิเคราะห์เอกสาร ใช้เวลารวบรวมข้อมูลช่วงเดือน มกราคม-กุมภาพันธ์ แล้วทำการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาสภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ของระบบและกลไก เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 ขั้นตอนนี้ เป็นการศึกษาภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจากทั่วประเทศ ประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้บริหารระดับนโยบายทางด้านการให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุ เลือกแบบเจาะจง 5 คน (2) กลุ่มผู้บริหารของหน่วยงานในระดับจังหวัด ที่จัดกิจกรรมให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุ ผู้วิจัยสุ่มอย่างง่ายจังหวัดจาก 5 ภาค ภาคละ 2 จังหวัด รวม 10 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำปาง อุทยา สิงห์บุรี ชลบุรี ระยอง ขอนแก่น อุดรธานี นครศรีธรรมราชและสงขลา ในแต่ละจังหวัดเลือกเจาะจงผู้บริหาร 5 คน จาก 5 หน่วยงาน(โดยต้องเป็นผู้บริหารในหน่วยงานดังกล่าว 3ปีขึ้นไป) ดังนั้น 10 จังหวัด ได้ผู้บริหาร 50 คน (3) บุคลากรของหน่วยงานที่จัดกิจกรรมให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุ ใช้วิธีสุ่มอย่างง่ายจากผู้ปฏิบัติงานในระดับจังหวัดและอำเภอ (โดยต้องเป็นผู้ปฏิบัติงานมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี) สุ่มจังหวัดละ 20 คน 10 จังหวัดได้ 200 คน (4) กลุ่มผู้สูงอายุ สุ่มอย่างง่ายผู้สูงอายุ ที่มีอายุระหว่าง 60-80 ปี จาก 10 จังหวัด จังหวัดละ 30 คน เป็นจำนวน 300 คน (5) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ เลือกเจาะจงผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุจำนวน 5 คน เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้บริหารระดับนโยบาย สำหรับผู้บริหารของหน่วยงานระดับจังหวัด สำหรับผู้สูงอายุและสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ และแบบสอบถามสำหรับบุคลากรจากหน่วยงานที่จัดกิจกรรม ให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยตรวจสอบความตรงและความเที่ยงของเครื่องมือโดยกรณีแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำไปขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่านตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและนำมาปรับปรุงให้สมบูรณ์ กรณีแบบสอบถามผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้กับผู้ปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุ 30 คนแล้วหาค่าความเชื่อมั่นได้ 0.91และทดลองใช้กับผู้สูงอายุ 30 คนแล้วหาค่าความเชื่อมั่นได้ 0.95 ในการเก็บข้อมูลคณะผู้วิจัยเดินทางไปสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลภาคสนามทั้ง 10 จังหวัดด้วยตนเอง โดยใช้เวลาทั้งหมดประมาณ 3 เดือน การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเพื่อรองรับสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 คณะผู้วิจัยนำผลจากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 และขั้นตอนที่ 2 มาสังเคราะห์ เพื่อจัดทำร่างระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุโดยใช้กรอบตามนิยามของระบบและกลไกที่กำหนดไว้ในการวิจัยครั้งนี้ นั่นก็คือระบบประกอบด้วยปัจจัยป้อน กระบวนการและผลลัพธ์ ส่วนกลไกเป็นวิธีการหรือกลยุทธ์ที่ไปช่วยเสริมให้ระบบขับเคลื่อนโดยเฉพาะในส่วนของกระบวนการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งการนำเสนอจะผสมผสานกันทั้งระบบและกลไกในแต่ละเรื่อง ไม่ได้แยกจากกัน หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยนำเสนอร่างระบบและกลไกในการสัมมนา โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ จำนวน 10 ท่าน เพื่อประเมินและให้ข้อเสนอแนะ เครื่องมือการวิจัยช่วงนี้คือประเด็นสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาร่างระบบและกลไก แล้วนำเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงร่างระบบและกลไก ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

ผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

1. กรอบระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยและต่างประเทศ ผลการศึกษาระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยและต่างประเทศซึ่งเป็นการวิจัยเอกสารนั้น พบว่าทั้งประเทศไทย ประเทศญี่ปุ่น และเยอรมนีต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้สูงอายุ ทุกประเทศมีกฎหมาย นโยบายและแผนงานหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ทั้งด้านสุขภาพ ความเป็นอยู่ รวมทั้งการให้การศึกษาให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้สูงอายุ มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบด้านผู้สูงอายุ มีบุคลากร งบประมาณและทรัพยากรต่างๆ สำหรับการดำเนินงาน ถ้าพิจารณาในเชิงของระบบและกลไกซึ่งระบบมีองค์ประกอบด้านปัจจัยป้อน กระบวนการและผลลัพธ์ ส่วนกลไกเป็นวิธีการหรือกลยุทธ์ที่ทำให้ระบบมีการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย สามารถกล่าวได้ว่าทุกประเทศมีปัจจัยป้อนได้แก่ กฎหมาย นโยบาย องค์กรโครงสร้างและทรัพยากรที่ค่อนข้างชัดเจน ในด้านผลลัพธ์ที่คาดหวัง พบว่าทุกประเทศกำหนดไว้คล้ายคลึงกันคือต้องการให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ ส่วนด้านกระบวนการ ในภาพรวมๆ จะใกล้เคียงกันทั้งสามประเทศ ประเทศไทยมีกระบวนการถ่ายทอดนโยบายไปสู่การปฏิบัติผ่านหน่วยงานที่รับผิดชอบในส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาค (รายละเอียดของการปฏิบัติจะเสนอในผลการวิจัยภาคสนาม) สำหรับประเทศญี่ปุ่นและประเทศเยอรมนีมีกระบวนการถ่ายทอดนโยบายจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นเช่นเดียวกัน แต่สิ่งที่โดดเด่นของญี่ปุ่นและเยอรมนีคือกลไกการทำงานในระดับพื้นที่ เช่นญี่ปุ่นมีกลไกส่งเสริมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในท้องถิ่นให้ช่วยจัดกิจกรรมแก่ผู้สูงอายุ ซึ่งจะพบว่าในระดับจังหวัด เมือง และชุมชน

มีเทศบาล มหาวิทยาลัย วิทยาลัยผู้อาวุโส สถาบันการศึกษาอื่นๆ และ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการประสานและจัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยเฉพาะศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีบทบาทในเรื่องนี้มาก ประเทศเยอรมนีส่งเสริมให้เมืองต่างๆ และท้องถิ่นสามารถกำหนดขอบเขตการจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้กับผู้สูงอายุได้เอง หลักสูตรและเนื้อหาการเรียนรู้อาจจะสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละท้องถิ่น นอกจากนั้นยังมีสถาบันการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะได้แก่ มหาวิทยาลัยวัยที่ 3 (U3A) โดยหน่วยงานจากส่วนกลางเป็นผู้สนับสนุน

2. สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21

2.1 สภาพปัจจุบันของระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21

บริหารและบุคลากรของหน่วยงานที่จัดการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุในระดับจังหวัดระบุว่าแต่ละหน่วยงานในระดับจังหวัดและท้องถิ่นได้รับนโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุจากต้นสังกัดโดยเป็นการสั่งการและการชี้แจงผ่านการประชุมผู้บริหาร จากนั้นแต่ละหน่วยงานในจังหวัดได้จัดทำนโยบายของตนเอง และจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี รวมทั้งกำหนดกิจกรรมและโครงการที่ปฏิบัติ และประชุมชี้แจงมอบนโยบายสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ต่อไป กิจกรรมที่จัดส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับสุขภาพของผู้สูงอายุ รองลงมา คือ การให้ความรู้ทั่วไปที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ และการส่งเสริมพัฒนาอาชีพ มีการประชาสัมพันธ์โดยผ่านสื่อต่างๆ และเข้าพบกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุโดยตรง

ผู้สูงอายุระบุว่า กิจกรรมที่ท้องถิ่นจัดมากที่สุดได้แก่ การให้ความรู้จากกลุ่มอาชีพต่างๆ การให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ กิจกรรมชมรมผู้สูงอายุ กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน และการเชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้ สำหรับสื่อที่ผู้สูงอายุได้รับความรู้ข่าวสารมากที่สุดคือ โทรทัศน์ รองลงมา คือ หอกระจายข่าวและ หนังสือ/สิ่งพิมพ์ เนื้อหาความรู้ที่ผู้สูงอายุได้รับบ่อยที่สุดคือ ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ รองลงมา คือ การออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ โรคภัยที่แก่ผู้สูงอายุ สวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ และธรรมะ/การปฏิบัติธรรม ผู้สูงอายุได้รับการประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าว มากที่สุด รองลงมา คือ การประชุมหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่เดินบอก สำหรับหน่วยงานที่จัดกิจกรรมที่ผู้สูงอายุรู้จักมากที่สุดคือ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) รองลงมา คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) โรงพยาบาล/สาธารณสุข และชุมชน ตามลำดับ สำหรับปัญหาในการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่ามีปัญหาการเดินทางไม่สะดวก มากที่สุด รองลงมา คือ ปัญหาสุขภาพ และไม่มีเวลา และจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุเพิ่มเติมระบุว่าข้อมูลเผยแพร่อยู่บางครั้งยังไม่ตรงกับความต้องการ

2.2 สภาพที่พึงประสงค์ของระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21

ผู้บริหารและบุคลากรหน่วยงานที่นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติระดับจังหวัด เสนอว่ารัฐบาลต้องกำหนดนโยบายและแผนส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับวัยสูงอายุให้ชัดเจน กำหนดเป็น “วาระแห่งชาติ” เพื่อให้การดำเนินงานส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีคุณภาพและครอบคลุมผู้สูงอายุทั้งหมดได้ ควรมีแผนการปฏิบัติและจัดสรรงบประมาณอย่างต่อเนื่อง กำหนดหน่วยงานหลักในการส่งเสริมและจัดการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ บุคลากรที่จัดกิจกรรมและโครงการแก่ผู้สูงอายุต้องมีความพร้อม คือ มีความรู้และทักษะเพียงพอ ควรมีคณะกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุในระดับจังหวัดและท้องถิ่น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต้องจัดให้ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุและเป็นความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน เน้นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุจัดกันเอง จัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง มีการบริหารจัดการโดยชุมชนและท้องถิ่นรวมทั้งตัวผู้สูงอายุในพื้นที่ ส่งเสริมให้ท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาล อบต. ชมรม ช่างบประมาณเพื่อนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ผู้สูงอายุ ควรสร้างแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม และควรมีการนิเทศติดตามผลกิจกรรมด้วย

ผู้สูงอายุเสนอว่าควรมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับบริการอย่างทั่วถึง โดยประชาสัมพันธ์เชิญชวนอย่างกว้างขวาง จัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ควรบริหารโดยชุมชนและควรมีการจัดตั้งกรรมการระดับท้องถิ่น เชิญให้ผู้สูงอายุให้มีส่วนร่วมการจัดกิจกรรม ส่วนประเภทกิจกรรมที่ผู้สูงอายุต้องการมากที่สุดคือการให้ความรู้ในเรื่องที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบัน รองลงมาคือความรู้ในวิชาชีพต่างๆเพื่อให้สามารถหารายได้ และการเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อต่างๆ โดยสื่อที่ผู้สูงอายุต้องการมากที่สุดคือหอกระจายข่าว โทรทัศน์ วิทยุและสื่อพื้นบ้าน มีบ้างที่ตอบว่า คอมพิวเตอร์ ผู้สูงอายุต้องการให้จัดกิจกรรมในรูปแบบการฝึกปฏิบัติมากที่สุด รองลงมาคือ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การบรรยายโดยวิทยากร และการเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อต่างๆ แหล่งเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุต้องการให้มีในท้องถิ่นได้แก่ ศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์นันทนาการ ห้องสมุด ศูนย์ข่าวสารข้อมูล พิพิธภัณฑสถาน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตามลำดับ ผู้สูงอายุเสนอว่าหน่วยงานที่ควรเป็นผู้รับผิดชอบส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุคือ อบต. กศน. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และเทศบาล ตามลำดับ

ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอว่า วิทยาลัยฯ ในการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุควรเน้นที่การพัฒนาผู้สูงอายุอย่างเป็นองค์รวมทุกด้าน เพื่อให้ผู้สูงอายุอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความรู้และประสบการณ์ของท่านให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ส่วนนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุควรครอบคลุมเป้าหมายในการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ วิธีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสในการเรียนรู้ บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง บทบาทครอบครัวและชุมชน การส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือรูปแบบการจัดการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุและบทบาทของผู้สูงอายุ สำหรับระบบและกลไกในการนำนโยบายไปสู่ปฏิบัติ นั้น ประกอบด้วยหลายปัจจัยได้แก่ นโยบายจะต้องมีความเชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับชาติไปสู่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอและท้องถิ่น ควรมีคณะกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุทุกระดับ ให้ท้องถิ่นเป็นหลักในการดำเนินการหน่วยงานต่างๆ เป็นส่วนเสริมในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบลจะต้องมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีหน่วยงานหนึ่งเป็นหน่วยงานหลัก ต้องพัฒนาบุคลากรผู้จัดการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ เนื้อหาสาระของกิจกรรมไม่ควรกำหนดตายตัวเพราะขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มและแต่ละพื้นที่ให้ความรู้ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมในศตวรรษที่ 21 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ควรหลากหลาย ควรมีเครือข่ายที่หลากหลายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สมาคม มูลนิธิ องค์กรท้องถิ่น และประชาชนในชุมชนและผู้สูงอายุ ควรมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ด้วย

3. ระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเพื่อรองรับสังคมในศตวรรษที่ 21

ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 1 และข้อ 2 มาสังเคราะห์แล้วนำเสนอระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 ดังภาพที่ 1 ซึ่งระบบมีองค์ประกอบคือปัจจัยป้อน กระบวนการและผลลัพธ์ จากภาพที่ 1 ข้อความในวงกลมตรงกลางคือผลลัพธ์ซึ่งมุ่งให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวม: กาย จิต เศรษฐกิจ สังคม และปัญญา ส่วนข้อความ 15 ประเด็น ที่อยู่ล้อมรอบวงกลมผลลัพธ์นั้นบางประเด็นเป็นปัจจัยป้อนเช่นประเด็นที่ 1,3,4 และบางประเด็นเป็นกระบวนการ เช่นประเด็นที่ 2, 5,8 และในแต่ละประเด็นของปัจจัยป้อนและกระบวนการจะมีกลไกที่ช่วยขับเคลื่อนผลตามด้วย ระบบและกลไกทั้ง 15 ประเด็นนั้นต้องดำเนินการไปด้วยกัน สัมพันธ์กันทั้งระบบ เพื่อไปสู่ผลลัพธ์คือคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามที่กำหนดไว้ รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

1) กำหนดแนวทางการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน รัฐบาลควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเป็นนโยบายระดับชาติและถ่ายทอดลงไปสู่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล กลไกสำคัญคือเมื่อมีนโยบายแล้วหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องนี้โดยตรง ควรกำหนดแนวทางการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน ให้หน่วยงานทุกระดับได้รับรู้ และมีการติดตามประเมินผล

2) บูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและเครือข่ายระดับจังหวัด บูรณาการความร่วมมือจากทุกหน่วยงานทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องรวมทั้งเครือข่าย โดยจัดตั้งเป็นรูปของคณะกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุทุกระดับ คือระดับประเทศ ระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล ซึ่งระดับจังหวัดนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นและจุดสำคัญของระดับปฏิบัติ ดังนั้นจึงควรกำหนดให้หน่วยงานหนึ่งทำหน้าที่เป็นหลักหรือเป็นแกนกลางในการปฏิบัติและประสานงานกับทุกหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

3) พัฒนาระบบฐานข้อมูลผู้สูงอายุทั้งระดับประเทศและระดับจังหวัด คณะกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุในทุกระดับทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุทุกกลุ่มและจัดทำเป็นฐานข้อมูลผู้สูงอายุของจังหวัด อำเภอและตำบล ตลอดจนศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุทุกกลุ่ม เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาผู้สูงอายุต่อไป

4) พัฒนาแผนส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ คณะกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุระดับจังหวัดและอำเภอจัดทำแผนพัฒนาผู้สูงอายุในระดับจังหวัดและอำเภอ โดยอาจให้หน่วยงานผู้สูงอายุหรือหน่วยงาน กศน. เป็นหลักในการจัดทำและใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากทุกแหล่ง ได้แก่ ข้อมูลจากฐานข้อมูลผู้สูงอายุ ข้อมูลสภาพ ปัญหา ความต้องการ และข้อมูลเกี่ยวกับความรู้และทักษะของประชาชนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะมีทั้งแผนระยะสั้นและระยะยาว

5) แสวงหาหุ้นส่วนหรือเครือข่ายในการจัดการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ โดยคณะกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุระดับจังหวัดประสานและแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษาทุกระดับ สถาบันศาสนา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชมรมผู้สูงอายุ ผู้แทนประชาชน ฯลฯ ทั้งระดับจังหวัดและอำเภอ เพื่อให้ร่วมกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุตามแผนส่งเสริมการเรียนรู้ที่ได้พัฒนาขึ้น ตามความพร้อมและศักยภาพของแต่ละองค์กร

6) ออกแบบและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ข้อมูลที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ เป็นปัจจุบันและสอดคล้องกับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 รวมทั้งความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับยุคเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อที่จะนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิต

ของผู้สูงอายุแบบองค์รวมทั้งมิติด้าน กาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจและปัญญา ให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตและปรับตัวได้อย่างเหมาะสมตามยุคสมัย สำหรับรูปแบบของการเรียนรู้ควรมีหลากหลาย ได้แก่ การร่วมกิจกรรม การอบรม การฝึกปฏิบัติ การศึกษาดูงาน การหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ การศึกษาในสถานศึกษาสำหรับผู้สูงอายุและการเรียนรู้จากสื่อประเภทต่างๆ

7) พัฒนาบุคลากรผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ ได้แก่ ครูผู้สอน วิทยากร ผู้บริหารจัดการสถานศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ทุกรูปแบบเพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของผู้สูงอายุ เทคนิค ทักษะการถ่ายทอดความรู้ การบริหารจัดการการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยหน่วยงานผู้รับผิดชอบหลัก เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุทำหน้าที่ประสานสถาบันและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น มหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษา กศน. ให้จัดโปรแกรมการพัฒนาความรู้แก่บุคลากรผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ

8) สร้างแรงจูงใจและพัฒนาระบบการแนะแนวแก่ผู้สูงอายุ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ จะต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้ผู้สูงอายุเห็นความจำเป็นและประโยชน์ของการเรียนรู้ โดยมีการแนะแนวให้ผู้สูงอายุได้ทราบถึงโอกาส แหล่งความรู้และหน่วยงานที่จะให้บริการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์และตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ

9) พัฒนาผู้ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ (ผู้ดูแล) เนื่องจากในการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุนั้น ผู้ดูแลหรือผู้ใกล้ชิดผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญเพราะอยู่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุโดยตรง ดังนั้นหน่วยงานผู้จัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุจำเป็นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้ดูแลผู้สูงอายุและครอบครัว ให้เห็นความจำเป็นของการเรียนรู้ต่อผู้สูงอายุ และให้รู้ถึงแหล่งหรือกิจกรรมให้ความรู้ที่ให้บริการแก่ผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อผู้ใกล้ชิดและครอบครัวจะได้ช่วยส่งเสริม และช่วยพาผู้สูงอายุมาเข้าร่วมกิจกรรม

10) ส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ประเภทต่างๆ ในชุมชน โดยคณะกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุระดับจังหวัด และระดับอำเภอ ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ประเภทต่างๆ ขึ้นภายในชุมชน ได้แก่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ในวัด/ศาสนสถาน ศูนย์ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ศูนย์นันทนาการผู้สูงอายุ ฯลฯ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มาหาความรู้ในยามว่าง หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถ่ายทอดความรู้แก่บุคคลวัยอื่นๆ เช่นกรณีศูนย์ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

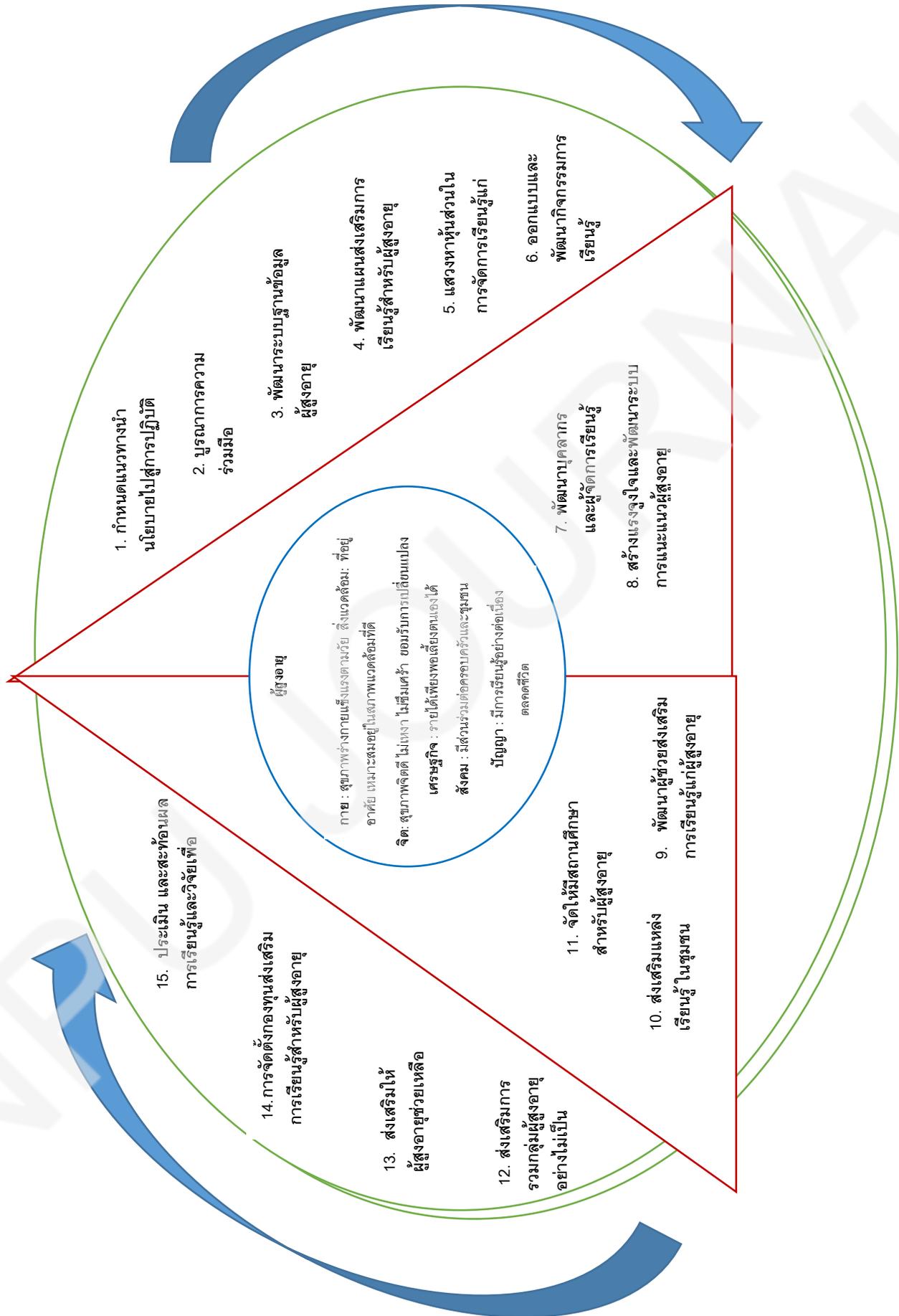
11) จัดให้มีสถานศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ หน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัย กศน. ควรส่งเสริมให้มีสถานศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ในสาขาวิชาที่ตนสนใจ นอกจากนี้ยังทำให้ผู้สูงอายุได้เข้าสังคม ได้รวมกลุ่มกับผู้ที่อยู่ในวัยเดียวกัน ซึ่งสถานศึกษาเหล่านี้ ได้แก่ โรงเรียนผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัยวัยที่สาม มหาวิทยาลัยทางไกล เป็นต้น

12) ส่งเสริมการรวมกลุ่มผู้สูงอายุอย่างไม่เป็นทางการ ผู้ประสานงานส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุในแต่ละตำบล ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพผู้สูงอายุ กลุ่มดนตรีไทย กลุ่มนวดแผนโบราณ กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุ กลุ่มเหล่านี้จะช่วยให้ผู้สูงอายุได้รวมกลุ่มในบุคคลวัยเดียวกัน และได้ทำกิจกรรมร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มอาชีพยังช่วยเพิ่มรายได้อีกด้วย

13) ส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุช่วยเหลือสังคม ในทุกภูมิภาคของประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาไทยในหลายด้าน เช่น เกษตรกรรม แพทย์แผนไทย อาหารขนม ศิลปวัฒนธรรม ดนตรี เป็นต้น ผู้ประสานงานส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล ควรส่งเสริมให้มีการเชิญผู้สูงอายุภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นวิทยากรแก่สถานศึกษาทุกระดับหรือแก่กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนและจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่คนในชุมชน

14) จัดตั้งกองทุนส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ นอกเหนือจากงบประมาณปกติที่แต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับแล้ว คณะกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุระดับจังหวัด ควรมีการระดมทุนจากภาคส่วนต่างๆ เช่นสมาคม และมูลนิธิ ผู้บริจาค มาร่วมด้วย นอกจากนี้ ควรนำเงินจากภาษีสุรา บุหรี่ ลอตเตอรี่ มาจัดตั้งเป็นกองทุนสำหรับส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ

15) ประเมิน และสะท้อนผลการเรียนรู้และวิจัยเพื่อพัฒนา การติดตามประเมินผลควรจัดทำในทุกๆระดับทั้งระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติ (จังหวัด อำเภอ และตำบล) และดำเนินการทุกระยะ เช่น ทุก 6 เดือนและรายปี เมื่อประเมินผลแล้วควรมีการนำเสนอผลการดำเนินงานต่อชุมชนเช่นแต่ละตำบล ควรจัดเวทีให้ผู้สูงอายุที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมมาแล้วได้สะท้อนผลที่ได้รับ ทั้งนี้จะเป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและสร้างแรงจูงใจแก่ผู้สูงอายุให้เข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้นอีกด้วย

ภาพที่ 1 ระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเพื่อรองรับสังคมในศตวรรษที่ 21

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยเกี่ยวกับกรอบระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยและต่างประเทศ พบว่าประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ทั้งประเทศไทย ประเทศญี่ปุ่น และเยอรมนี มีการออกกฎหมายและนโยบายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ทั้งด้านสุขภาพ ความเป็นอยู่ รวมทั้งการให้การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้สูงอายุ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบการพัฒนาผู้สูงอายุทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคหรือกล่าวได้ว่ามีการกำหนดปัจจัยป้อนที่ค่อนข้างชัดเจนมีการกำหนดผลลัพธ์ในการพัฒนาผู้สูงอายุไว้ชัดเจนเช่นเดียวกัน การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้เป็นเพราะในสถานการณ์ปัจจุบัน ทุกประเทศต่างก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ต่างมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นแต่ละประเทศจำเป็นต้องกำหนดแนวนโยบายที่จะให้การดูแลกลุ่มผู้สูงอายุให้ดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ส่วนด้านกระบวนการดำเนินการและกลไกในการขับเคลื่อนนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละประเทศ ซึ่งจากการวิจัยนี้พบว่ากลไกที่โดดเด่นของญี่ปุ่นและเยอรมนีคือการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่นและการระดมความร่วมมือของทุกภาคส่วนในระดับท้องถิ่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทั้งประเทศญี่ปุ่นและเยอรมนีได้ดำเนินการด้านการพัฒนาผู้สูงอายุมาเป็นเวลานาน ทำให้มีประสบการณ์นำมาพัฒนาการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งผลการวิจัยในส่วนนี้คล้ายคลึงกับการดำเนินงานในหลายประเทศ ได้แก่สหรัฐอเมริกาที่มีกฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2508 ให้อำนาจรัฐบาลแต่ละมลรัฐจัดการเรียนรู้และการฝึกอบรมแก่ผู้สูงอายุเกี่ยวกับการศึกษาต่อเนื่อง การศึกษาเรื่องสุขภาพ การศึกษาทฤษฎีการเกษียณ การศึกษาด้านการวางแผนการเงิน และการศึกษาด้านอื่นๆ ประเทศสิงคโปร์มีนโยบายการส่งเสริมดูแลผู้สูงอายุได้ถูกจัดให้เป็น “วาระแห่งชาติ” มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 การดำเนินงานอาศัยหน่วยงานทุกกระทรวง ส่งเสริมความร่วมมือของบุคลากร ชุมชน ครอบครัว เข้าร่วมเพื่อทำงานร่วมกันรวมทั้งตัวผู้สูงอายุเอง (Sungsri and Others, 2020)

2. สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 จากผลการวิจัยในส่วนของสภาพปัจจุบันพบว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ได้รับนโยบายมาสู่การปฏิบัติโดยผ่านการประชุมแล้ว หน่วยงานมาจัดทำนโยบายและแผนการดำเนินงานของตน กิจกรรมให้ความรู้ที่จัดแก่ผู้สูงอายุมีหลากหลายประเภทซึ่งสอดคล้องกับผู้สูงอายุที่ระบุว่าได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมและได้รับความรู้จากช่องทางต่างๆ พอสมควร โดยด้านเนื้อหาความรู้ที่ได้รับบ่งชี้ที่สุดเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ ในการรับความรู้ที่ผู้สูงอายุยังพบปัญหาอุปสรรคต่างๆอยู่ได้แก่ ปัญหาการเดินทางไม่สะดวก ปัญหาสุขภาพ และปัญหาการไม่มีเวลา รวมถึงความรู้ข้อมูลที่ได้รับยังไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุ ซึ่งผลการวิจัยในส่วนนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Yodpetch (2015) ได้พบสาเหตุของปัญหาที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าถึงสิทธิและบริการต่างๆ คือ ปัญหาการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ผู้สูงอายุกล่าวว่าช่องทางเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารมีน้อย ทำให้ไม่ทราบการประชาสัมพันธ์ ปัญหาด้านสภาพร่างกายของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวย ปัญหาการประชาสัมพันธ์ของรัฐไม่ทั่วถึงและครอบคลุมทุกพื้นที่ และผู้สูงอายุระบุว่าไม่ทราบว่าหน่วยงานต่างๆ มีบริการใดบ้างที่เอื้อต่อผู้สูงอายุ

จากผลการวิจัยในส่วนของสภาพที่พึงประสงค์ของระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 พบว่าบุคคลทั้ง 3 กลุ่มคือผู้บริหารและบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอไปในทิศทางของการมีระบบและกลไกที่จะทำให้อุปสรรคที่ระบบขับเคลื่อน เช่นในส่วนปัจจัยป้อนต้องการให้มีการกำหนดนโยบายและแผนส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับวัยสูงอายุให้ชัดเจนโดยกำหนดเป็น “วาระแห่งชาติ” ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุทุกระดับทั้งส่วนกลาง จังหวัด และอำเภอ ในส่วนของผลลัพธ์ที่ต้องการนั้นเน้นที่การพัฒนาผู้สูงอายุอย่างเป็นองค์รวมทุกด้านเพื่อให้ผู้สูงอายุอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ส่วนด้านกระบวนการเสนอว่านโยบายทุกระดับต้องมีความเชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับชาติไปสู่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอและท้องถิ่น ให้จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนั้นยังเสนอกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงาน ได้แก่ให้ท้องถิ่นเป็นหลักในการดำเนิน มีการบูรณาการการทำงานร่วมกันโดยมีหน่วยงานหนึ่งเป็นหลัก ให้มีเครือข่ายหลากหลาย และให้ประชาชนในชุมชนและผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้เป็นต้น การที่ผลปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะทั้งผู้บริหาร บุคลากรและผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาจากสภาพการดำเนินงานที่ผ่านมาและปัญหาต่างๆ ที่พบ จึงได้ประมวลเข้ากับประสบการณ์แล้วเสนอแนวทางเหล่านี้เพื่อพัฒนาการทำงานให้บรรลุเป้าหมายมากขึ้น ซึ่งข้อเสนอเหล่านี้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะในงานวิจัยของ Kaewdang and Orthers (2018) ส่วนความต้องการของผู้สูงอายุนั้น ท่านเสนอแนะในฐานะที่เป็นกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการโดยตรงจึงสะท้อนความต้องการของตนเองในด้านต่างๆ เช่น ประเภทความรู้ที่ต้องการนั้นควรเป็นเรื่องที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุและการฝึกอบรม

วิชาชีพ สำหรับด้านวิถีชีวิตกิจกรรม ผู้สูงอายุต้องการให้จัดในลักษณะการฝึกปฏิบัติมากที่สุด การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การบรรยายโดยวิทยากร และการเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อ โดยสื่อที่ผู้สูงอายุต้องการคือหอกระจายข่าว โทรทัศน์ วิทยุ และสื่อที่บ้าน มีบ้างที่ตอบว่า คอมพิวเตอร์ ผลการวิจัยในส่วนนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Thongsuk and Others (n.d.) ซึ่งศึกษาเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลตะเคียนเตี้ย อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี พบว่า สิ่งที่ผู้สูงอายุต้องการการเรียนรู้มากที่สุดได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพและความรู้เกี่ยวกับสวัสดิการและสิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุซึ่งสอดคล้องกับ Pinthong and Others (2018) ศึกษาเรื่องสังคมสูงวัยกับความท้าทายของตลาดแรงงานไทย พบว่าผู้สูงอายุต้องการความรู้เกี่ยวกับด้านอาชีพ ส่วนผลในด้านวิธีการจัดกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sungsi and Others (2020) ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุยังต้องการความรู้จากทั้งวิทยากรเช่นการฝึกอบรมและการรับความรู้ผ่านสื่อ ซึ่งสื่อที่ผู้สูงอายุต้องการได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ และหนังสือ ตามลำดับ

3. จากผลการวิจัยในส่วนของระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเพื่อรองรับศตวรรษที่ 21 เมื่อพิจารณารายละเอียดของระบบและกลไก จะพบว่าในส่วนของระบบประกอบด้วยปัจจัยป้อน กระบวนการและผลลัพธ์ครบถ้วนและมีกลไกผสมผสานอยู่ในปัจจัยป้อนและกระบวนการแต่ละประเด็นเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนไปสู่ผลลัพธ์ ระบบและกลไกที่สังเคราะห์ขึ้นจากการวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ ว่ามีความเหมาะสมและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะระบบและกลไกดังกล่าวนี้ได้มาจากการสังเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งจากการศึกษารอบนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุทั้งในและต่างประเทศ จากการศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุในปัจจุบันและจากข้อเสนอแนะสภาพที่พึงประสงค์จากผู้บริหารและบุคลากรหน่วยงานที่ปฏิบัติเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จากตัวผู้สูงอายุเองและจากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านผู้สูงอายุ

ระบบและกลไกที่สังเคราะห์ขึ้นนี้สอดคล้องกับการดำเนินงานด้านส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุทั้งในและต่างประเทศ และสอดคล้องกับข้อค้นพบจากการศึกษาของนักการศึกษาหลายท่านเช่น ในประเด็นที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับวัยสูงอายุเป็นนโยบายระดับชาติ มีกลไกนโยบายไปสู่การปฏิบัติในระดับท้องถิ่น ประเด็นนี้สอดคล้องกับการดำเนินงานในต่างประเทศหลายประเทศได้แก่ญี่ปุ่น เยอรมนี สิงคโปร์ เป็นต้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kaewdang and others (2018) ซึ่งทำวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย ผลการวิจัยได้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญข้อหนึ่งคือให้มีกลไกในการนำนโยบายสู่การปฏิบัติและให้มีการประเมินผลด้วย ส่วนประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาแผนส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในทุกระดับเช่นระดับจังหวัด อำเภอ ตำบลในส่วนนี้สอดคล้องกับแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุซึ่งเสนอโดย Sungsi and Pathumcharoenwattana (2015) โดยมีแนวทางข้อหนึ่งว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบต้องทำการศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุเพื่อจะนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุนั้นต้องบูรณาการความร่วมมือจากทุกหน่วยงานทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องรวมทั้งเครือข่ายนั้นสอดคล้องกับการวิจัยของนักการศึกษาหลายท่าน เช่น Ratana-Ubol and others (2011) ซึ่งวิจัยเรื่อง การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย ผลการวิจัยส่วนหนึ่งได้เสนออนาคตภาพการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุซึ่งประกอบด้วยหลายประเด็น ประเด็นหนึ่งคือ ส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายร่วมบริหารจัดการร่วมจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกัน และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Kaewdang and Others (2018) ซึ่งมีข้อเสนอเชิงนโยบายข้อหนึ่งว่าส่งเสริมความร่วมมือของทุกภาคส่วนในระดับปฏิบัติทั้งหน่วยงานของรัฐ ท้องถิ่น ชมรมผู้สูงอายุ สถาบันศาสนา องค์กรเอกชน ฯลฯ โดยให้แต่ละพื้นที่มีหน่วยงานหลักทำหน้าที่ประสานและเชื่อมโยงความร่วมมือ จัดทำแผนพัฒนาผู้สูงอายุและการประเมินผล ในประเด็นที่เกี่ยวกับการออกแบบและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเสนอว่าสิ่งที่ควรจัดให้ผู้สูงอายุนั้นควรเป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุและเป็นความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 การที่ผลการวิจัยเสนอเช่นนี้เพราะในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความรู้และทักษะในการทำงาน ความเป็นอยู่ของผู้คน ความซับซ้อนของปัญหาสังคม ความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีสารสนเทศที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตในหลายด้าน ซึ่งผู้สูงอายุจะต้องเรียนรู้ จะต้องทันต่อสถานการณ์เพราะความรู้เหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในทุกด้านทั้งด้าน กาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจและปัญญา ผลการวิจัยในส่วนนี้สอดคล้องกับงานเขียนของ Wasi (2000) ซึ่งได้กล่าวถึงคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุว่าประกอบไปด้วย สุขภาพกาย จิตใจ สังคมและสติปัญญา และยังสอดคล้องกับ WHO (2012) ซึ่งกำหนดขอบเขตคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุว่าประกอบด้วย 6 ด้านคือ ด้านร่างกาย จิตใจ ความเป็นอิสระ สังคม สิ่งแวดล้อมและจิตวิญญาณ ส่วนผลการวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุนั้นสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Kaewdang and Others

(2018) ซึ่งเสนอว่าต้องพัฒนาศักยภาพของบุคลากรผู้จัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุให้มีความรู้ เทคนิค และทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้ ส่วนในประเด็นที่เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุช่วยเหลือสังคมนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ Yodpetch and Others (2017) ซึ่งพบว่าผู้ที่สูงอายุได้ถ่ายทอดภูมิความรู้ ประสบการณ์ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น ช่วยให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าของชีวิตและมีคุณค่าและมีส่วนร่วมในการช่วยพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ หรือมีภาวะพลัดพรากและยังสอดคล้องกับ Subdistrict Administrative Organization, Tumbon Banlaem, Phetchaburi Province (2015) ซึ่งจัดโครงการให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาแก่คนในชุมชน ผลของโครงการพบว่า เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความภาคภูมิใจ และครอบครัว สังคมชุมชน มีความตระหนักในคุณค่าของผู้สูงอายุอีกด้วย

สรุปผลการวิจัย

สรุปผล

การวิจัยครั้งนี้ พบว่าประเทศไทยได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาผู้สูงอายุโดยมีกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องหลายฉบับซึ่งประกาศออกมาในแต่ละระยะ สำหรับประเทศไทยมีกฎหมายหลายฉบับเช่นเดียวกัน และมีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาตลอดชีวิตโดยตรงนอกจากนี้ยังมีกลไกการปฏิบัติในระดับพื้นที่อย่างชัดเจนโดยระดมความร่วมมือหน่วยงานในระดับท้องถิ่นอย่างมากมาย ทั้งภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษาและศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน สำหรับประเทศไทยนั้นหน่วยงานในระดับจังหวัดได้รับนโยบายจากต้นสังกัดแล้วได้แปลงไปสู่การปฏิบัติ โดยมีการจัดทำแผนปฏิบัติการ กำหนดโครงการและกิจกรรมที่จะปฏิบัติต่อไป ในส่วนของผู้รับบริการคือผู้สูงอายุระบุว่าได้มีโอกาสรับความรู้และร่วมกิจกรรมพอสมควร อย่างไรก็ตามยังพบปัญหาของการบริการยังไม่กว้างขวาง ไม่ทั่วถึงและยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายอยู่บ้าง สำหรับสภาพที่พึงประสงค์ของระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุนั้น ผู้สูงอายุเน้นในเรื่องการจัดบริการอย่างทั่วถึง จัดอย่างต่อเนื่องและให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วม ประเภทกิจกรรมควรเป็นความรู้ในเรื่องที่จำเป็นแก่ผู้สูงอายุและการฝึกอบรมวิชาชีพต่างๆ และผู้ทรงคุณวุฒิเสนอว่าควรเป็นความรู้ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ส่วนผู้บริหารและบุคลากรของหน่วยงานและผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอใกล้เคียงกัน โดยเน้นการมีกลไกในการปฏิบัติในระดับพื้นที่ เช่นมีคณะกรรมการการเรียนรู้ มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบ มีการบูรณาการความร่วมมือและมีการพัฒนาบุคลากรผู้จัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุ เป็นต้น

ในส่วนของระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งสังเคราะห์ขึ้นมาจากข้อมูลจากการวิจัยเอกสารและข้อมูลภาคสนามทั้งหมดนั้นประกอบด้วย 15 ประเด็นซึ่งผสมผสานทั้งระบบและกลไกเข้าด้วยกัน เช่นการกำหนดนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุเป็นวาระแห่งชาติ และกลไกในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ได้แก่ การจัดตั้งกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ในระดับจังหวัดและท้องถิ่น การพัฒนาแผนส่งเสริมการเรียนรู้ การระดมความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไปจนถึงกลไกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ รวมถึงกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ทำประโยชน์แก่สังคม เป็นต้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ได้ช่วยให้ข้อมูลแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาให้แก่ผู้สูงอายุ ได้ทราบถึงสภาพการดำเนินการในระดับพื้นที่ ความต้องการของผู้สูงอายุ สิ่งที่บุคลากรผู้ชำนาญการไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่ที่ต้องการพัฒนารวมทั้งได้ข้อเสนอจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุ และที่สำคัญการวิจัยนี้ได้เสนอ ระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเพื่อรองรับสังคมในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นระบบและกลไกที่สร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่พบและเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุให้เป็นไปตามที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายคาดหวัง ระบบและกลไกนี้ได้ผ่านการประเมินและให้ข้อเสนอแนะโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้สูงอายุแล้ว ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาให้แก่ผู้สูงอายุสามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับจังหวัดไปสู่อำเภอและตำบล คณะผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าหากหน่วยงานที่รับผิดชอบนำความรู้ที่ไปประยุกต์ใช้จริง จะช่วยให้ผู้สูงอายุในทุกพื้นที่ทั่วประเทศได้รับโอกาสในการศึกษารับความรู้อย่างทั่วถึง เพื่อจะได้นำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานที่รับผิดชอบได้แก่กรมกิจการผู้สูงอายุหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณานำระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุที่เป็นผลจากการวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ โดยกำหนดให้การส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุเป็นวาระแห่งชาติ
2. การนำระบบและกลไกดังกล่าวนี้ไปสู่การปฏิบัติ เสนอให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุในระดับจังหวัด อำเภอและอาจไปถึงระดับตำบล หมู่บ้าน คณะกรรมการฯประกอบด้วยผู้แทนจากทุกภาคส่วนโดยมีหน่วยงานหนึ่งเป็นหน่วยงานหลัก เช่นหน่วยงานของกรมกิจการผู้สูงอายุหรือหน่วยงาน กศน.
3. การดำเนินการในพื้นที่เช่นจังหวัด อำเภอและตำบล ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ แผนการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ ขอความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเช่น องค์กรท้องถิ่น สถาบันศาสนา เอกชน ประชาชน รวมทั้งตัวผู้สูงอายุ
4. ควรเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุให้ทั่วถึงและสร้างความตระหนักรู้ สร้างแรงจูงใจให้เห็นประโยชน์ของการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจแก่ผู้ดูแลผู้สูงอายุด้วยเพื่อจะได้ช่วยสนับสนุนให้ผู้สูงอายุร่วมกิจกรรม นอกจากควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมและได้นำประสบการณ์ของท่านมาเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเพื่อเป็นการเสริมคุณค่าและเสริมพลังแก่ผู้สูงอายุ
5. ผู้จัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุโดยตรง เมื่อนำระบบกลไกนี้ไปสู่การปฏิบัติแล้ว ควรมีการติดตามประเมินผลเพื่อให้ได้ข้อมูลมาปรับปรุงการดำเนินงานให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มผู้สูงอายุมากที่สุด

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรนำระบบและกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุที่เป็นผลจากการวิจัยครั้งนี้ไปทดลองใช้จัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุในระดับพื้นที่ เช่นทดลองจัดในหนึ่งจังหวัดและประเมินผลที่เกิดขึ้น
2. ควรทำการวิจัยพัฒนาแหล่งข้อมูลสำหรับผู้สูงอายุ โดยรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ ที่จำเป็นแก่ผู้สูงอายุไว้บริการ ณ จุดต่างๆ เช่น ที่ชมรมผู้สูงอายุ ที่ศูนย์ข้อมูลข่าวสารชุมชน ที่ศูนย์บริการช่วยเหลือผู้สูงอายุในท้องถิ่น รวมทั้งเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารดังกล่าวผ่านสื่อต่างๆ หรือเว็บไซต์ให้ผู้สูงอายุให้เข้าถึงได้ง่ายทันทีทันใด แล้วศึกษาผลที่เกิดขึ้น
3. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

ข้อจำกัดของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการพัฒนาระบบกลไกส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในภาพรวม ยังไม่ได้แยกเป็นระบบกลไกส่งเสริมการเรียนรู้เฉพาะกลุ่มเช่นสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ในเมืองและผู้สูงอายุที่อยู่ในชนบท

References

- Boriboon, G. (2019). Næoṭhāṅg kānphatthanā rūpbæp rōṅgrīan phūsūṅ'āyū nai chumchon [Guidelines for the develop model of school for elderly in community]. *Ramkhamhaeng University Journal : Faculty of Education (Humanities and Social Sciences)*, 1(1),40-46.
- Department of Older Persons under the Ministry of Social Development and Human Security. (2019). *Kāntittāṃ pramoēn phæñ phūsūṅ'āyū hæṅg chāt chabap thī sōṅg (B.E. 2545-2564)*. [Monitoring and assessment of the National Elderly Plan, Issue 2 (B.E. 2545-2564)]. Bangkok: Department of Older Persons.
- _____. (2021). *Sathiti prachakōṅ phūsūṅ'āyū*. [Elderly population statistics]. Bangkok: Department of Older Persons.
- Kaewdang, R. and orthers. (2018). *Rāiṅgān wīchāi pīriāpṭhīap phūā phatthanā nayōbāi rūāṅg kān songsoēm kānriānrū khōṅg phūsūṅ'āyū nai prathēt Thai* [Comparative research report to develop a policy on promoting the learning of the elderly in Thailand]. Bangkok: Office of the Education Council.
- Ministry of Social Development and Human Security. (2012). *Phrarāṭchabanyat phūsūṅ'āyū PhōṀSōṀ sōṅgphanhārōṀsīsiphā-sōṅgphanhārōṀhoksiptī*. [The Elderly act 2003]. 10th ed. Bangkok: The agricultural Co-operative Federation of Thailand Press.
- National Committee for the Elderly under the Ministry of Social Development and Human Security. (2010). *Phæñ phūsūṅ'āyū hæṅg chāt chabap thī sōṅg PhōṀSōṀ sōṅgphanhārōṀsīsiphā-sōṅgphanhārōṀhoksiptī*. [2nd National plan for the elderly (2002-2021) First revision 2009]. Bangkok: Ministry of Social Development and Human Security.
- National Strategy Secretariat Office, Office of the National Economic and Social Development Board. *Yutthasāt chāt B.E. 2561-2580* [National strategy 2018-2037]. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Board.
- Office of the Education Council. (2017). *Phæñkān suksā hæṅg chāt B.E. 2560-2579* [The National Scheme of Education B.E. 2560-2579 (2017-2036)]. Bangkok: Office of the Education Council.
- Office of the National Economic and Social Development Council. *Phæñ phatthanā sētthakit læ sangkhom hæṅg chāt No.12 (2017-2021)* [12th National economic and social development plan (2017-2021)]. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.
- Pinthong, J. and O. (2018). *Sangkhom sūṅg wai kap khwām thāthāi khōṅg talāt ræṅngān* [Aging society and the challenges of the Thai labor market]. Thai. Retrieved October, 2019 from [www.https://www.bot.or.th/Thai/Research And Publications/DocLib/Article01 Aug 2018.pdf](https://www.bot.or.th/Thai/Research%20And%20Publications/DocLib/Article01%20Aug%202018.pdf)
- Ratana-Ubol, A. and others. (2011). *Kānsuksā læ kānriānrū talōṭ chīwit khōṅg phūsūṅ'āyū* [Education and lifelong learning of the Thai elderly]. Thai. Faculty of Education, Chulalongkorn University. (Unpublished manuscript).
- _____. (2012). *Kānphatthanā næoṭhāṅg kān songsoēm kānchātkañ suksā / kānriānrū phūā kānphatthanā sakkayaphāp phūsūṅ'āyū* [The Development of the supportive guidelines in education/learning management for enhancing the competencies of older adults in Thailand]. *Journal of Education Studies*, 40(1),14-28.

- Sap-in, R. and Khaoroptham, Y. (2017). Sūkap phūsūng'āyu nai prathēt Thai [The elderly and media in Thailand]. Dhuraku Pundit Communication Arts Journal, 11(2),367-387.
- Subdistrict Administrative Organization, Tumbon Banlaem, Phetchaburi Province. (2015). Khrōngkān soēmsāng khunkhā phūmpanyā phū sūng wai [The project to enhance the wisdom of the elderly]. Retrieved June 2019, from [www.http://banlaem.go.th/Main/News/Preview/id/46](http://www.banlaem.go.th/Main/News/Preview/id/46)
- Sungsri, S. (2019). Rāingān kānwichai rūang kānphatthana rūpbāep kānhai khwāmru phūā songsoēm khunnaphāp chīwit khōng phūsūng'āyu nai chonnabot duāi kānsuksā thāng klai [Research report on the development of educational models to promote the quality of life of the elderly in rural areas through distance education]. (Unpublished manuscript).
- Sungsri, S. and others. (2020). Rāingān kānwichai rūang kānphatthana rabop læ konkai songsoēm kānrīanrū samrap chūang wai rāengngān læ wai sūng'āyu nai satawat thī yīsip'et [Research report on the Development of systems and mechanisms to promote learning for the labor age and old age in the 21st century]. (Unpublished manuscript).
- Sungsri, S. and Pathumcharoenwattana, W. (2015). Kānrīanrū talōt chīwit khōng wai phūyai læ phūsūng'āyu. In 'ēkkasān kānsōn chut wichā phatthanakān wai phūyai læ phūsūng'āyu [Lifelong learning of adulthood and elder people]. Unit 6 Vol.1, School of Human Ecology, Sukhothai Thammathirat Open University. Nonthaburi: The Office of the University Press Sukhothai Thammathirat Open University.
- Thongsuk, P. and others. (n.d.). Kānrīanrū talōt chīwit khōng phūsūng'āyu nai khēt thēsabān tambon takhīan tīa 'amphōē bānglamung changwat Chon Buri [Lifelong learning of the elderly in Takhian Tia Subdistrict Municipality Bang Lamung District, Chonburi Province]. Retrieved October 2019, from www.northern.ac.th/north_research/p/document/file_14926806481.pdf.
- Wasi, P. (2000). Sukkhaphāp nai thāna 'udomkān khōng manut [Health as a human ideology]. Bangkok: Pimdee.
- World Health Organization. (2012). The World Health Organization Quality of Life (WHOQOL). Retrieved June 2019, from <http://www.who.int/publications/i/item/WHO-HIS-HIS-Rev.2012.03>.
- Yodpetch, S. (2015). Sitthi læ sawatdikān phūsūng'āyu. in 'ēkkasān kānsōn chut wichā phatthanakān wai phūyai læ phūsūng'āyu [Elderly rights and welfare]. Unit 12 Vol.2, School of Human Ecology, Sukhothai Thammathirat Open University. (12-1-12-54). Nonthaburi: The Office of the University Press Sukhothai Thammathirat Open University.
- Yodpetch, S. and others. (2017). Kān thoṭ botriān tuāyāng thī dī khōng rōngriān læ chomrom phūsūng'āyu thī mī kitchakam thāithōt khwāmru [Good example transcription of schools and senior citizens' clubs with knowledge transfer activities]. Bangkok: Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute.